

Complotten, sarcasme en bevestiging van de eigen identiteit

Analyse van een Usenet nieuwsgroep over de moord op Pim Fortuyn

Inleiding

Op 6 mei 2002, amper drie uur nadat Pim Fortuyn was vermoord, startte een usenet nieuwsgroep met de naam *nl.actueel.pim-fortuyn* met het volgende charter:

Over de moordaanslag op Pim Fortuyn.

CHARTER: *nl.actueel.pim-fortuyn*

Pim Fortuyn: opmerkelijk en omstreden Nederlands politicus. Deze tijdelijke nieuwsgroep is om te discussiëren over de moordaanslag op hem van 6 mei 2002 en de gevolgen daarvan voor de Nederlandse politiek (charter *nl.actueel.pim-fortuyn*, 6 mei 2002).¹

In de twee maanden dat de groep heeft bestaan, zijn er meer dan 15.000 postings binnengekomen, afkomstig van 1634 verschillende e-mailadressen. Het debat in de nieuwsgroep betrof zowel de moord op Fortuyn als de consequenties die dit voor de Nederlandse politiek kon hebben.

In dit onderzoek, waar de inhoud van één nieuwsgroep centraal staat, hopen we een antwoord te geven op de vraag hoe actieve deelnemers in een onlinediscussie over een controversieel item met elkaar interacteren. Tot nu toe speelt bij dit soort onderzoeken meestal de normatieve gedachte dat discussies in nieuwsgroepen een positief resultaat moeten opleveren. Veelal wordt daarom in onderzoeken een directe link gelegd naar het resultaat van de discussie en wat dat voor consequenties heeft voor de wereld buiten de discus-

¹ Citaten uit nieuwsgroepen zijn alle afkomstig uit *nl.actueel.pim-fortuyn*.

sie (Turoff, Hiltz, Bieber, Fjermestad & Rana 1999). In dit onderzoek ligt de kern van de analyse bij de rol die participanten in de nieuwsgroep spelen. De data in dit onderzoek komen voort uit een inhoudsanalyse van de Usenet nieuwsgroep nl.actueel.pim-fortuyn, een lijst met een soms verhitte discussie die voor- en tegenstanders van Pim Fortuyn met elkaar in aanraking bracht.

Politieke discussies en internet

Nederlandse politiek anno 2002

Na acht jaar Paarse coalitie van PVDA, VVD en D66 bleek anno 2002 veel onvrede te bestaan over problemen die deze brede coalitie niet had kunnen of willen oplossen. Meest in het oog lopend daarbij waren wachtlijsten in de gezondheidszorg, het gevoel van onveiligheid van burgers en het niet geslaagde integratiebeleid ten aanzien van allochtonen. Deze onvrede werd het meest pregnant verwoord door Pim Fortuyn. Hij vormde na een korte tijd als lijsttrekker voor Leefbaar Nederland te hebben geopereerd zijn eigen Lijst Pim Fortuyn (LPF). Zijn politieke inhoud was populistisch te noemen (Pennings & Keman 2002), zijn stijl op zijn minst onconventioneel. In televisiedebatten doorbrak hij ongeschreven regels door zijn tegenstanders te interrumperen en hen pesterig toe te spreken. In minder dan zes maanden wist hij het bestaande politieke systeem wakker te schudden en gevestigde partijen angst aan te jagen. Met zijn presentatie, maar ook met de controversiële issues die hij op de publieke en politieke agenda plaatste, gaf hij een stem aan een grote groep kiezers die zich voorheen genegeerd voelde. Deze groep stemde in met Fortuyns meest controversiële idee dat de integratie van allochtonen in de Nederlandse samenleving was mislukt en dat de stroom asielzoekers in Nederland drastisch gereduceerd moest worden. Negen dagen voor de verkiezingen werd Pim Fortuyn vermoord.

Het effect van de opkomst en ondergang van Fortuyn op de verkiezingen van 15 mei was enorm. De verschuivingen in het electorale landschap waren nooit zo groot geweest. De LPF werd met 26 zetels de tweede partij. De daling in steun voor de voormalige regeringspartijen PVDA, VVD en D66 kende zijn weerga niet. Het CDA groeide uit tot de grootste partij na acht jaren in de oppositie te hebben verkeerd. De coalitieregering die voortkwam uit de verkiezingen bestond uit CDA, LPF en VVD. Haar was slechts een kort leven beschoren. Na 87 dagen viel het kabinet vanwege ruziende LPF-ministers en een gelijktijdige machtsstrijd binnen de LPF.

Hoewel het politieke systeem anno 2003 deels zijn oude vorm lijkt terug te vinden, vormt de moord op Fortuyn een mijlpaal in de Nederlandse politiek. Het poldermodel, gebaseerd op overleg tussen geledingen in de maatschappij, bleek kwetsbaar. Vooral na de moord ontwikkelde zich een scherpe polarisatie tussen rechts en links. Dit werd gereflecteerd in discussies in dagbladen en in andere media en ook op internet. De verkiezingswebsite van de LPF veranderde in een condoleanceregister dat naast veel uitingen van verdriet ook een aantal verwijten bevatte naar de bestaande politiek (<http://www.lijst-pimfortuyn.nl>, 13 mei 2002). De usenetgroep die in dit onderzoek centraal staat is een pregnant voorbeeld van de discussie die ontstond na 6 mei. Anders dan in kranten en op veel websites traden voor- en tegenstanders hier rechtstreeks met elkaar in contact.

Publiek debat en internet

Wetenschappelijke discussies over het politieke debat worden vaak geïnspireerd door ideeën betreffende de openbaarheid of de publieke sfeer. Leunend op ideeën van Jürgen Habermas wordt de publieke sfeer gezien als het forum waarin via discussie tot een publieke opinie wordt gekomen die idealiter rationeel beargumenteerde meningen omvat (Habermas 1986: 85). Reeds in de achttiende eeuw vond een kritisch-rationele discussie plaats binnen de gegoede burgerij. Mannen uit deze kringen troffen elkaar in koffiehuisen en bespraken daar de actuele zaken. Dit kon de voedingsbodem vormen voor verdere politieke discussie en kon leiden tot een geïnformeerde publieke opinie. In de twintigste eeuw heeft die originele openbare discussie plaatsgemaakt voor een 'gemaakte' openbare discussie, waarin instrumenteel denken het kritisch-rationele heeft vervangen (Habermas 1986: 257-258). Een mogelijk cynisme hierover vermijdt Habermas evenwel door de aandacht te richten op de informele openbare discussie. Deze discussie is, anders dan de geïnstitutionaliseerde politieke wilsvorming, niet gericht op het bereiken van beslissingen. Omdat ze echter spontaan ontstane communicatiecircuits vertegenwoordigt en daarmee een dynamisch karakter heeft, krijgt ze in Habermas' denken een plaats op gelijke hoogte met die meer geïnstitutionaliseerde discussies (Habermas 1992).

De gedachte is nu dat internet politieke discussie nieuw leven kan inblazen. Nieuw leven was noodzakelijk omdat de vroegere discussies in koffiesalons in de zich steeds verder specialiserende maatschappij waren verworden tot rituelen en hun functie was vervangen door discussie in het parlement. Door dat beperkingen van tijd en plaats ontbreken, maakt internet het mensen mogelijk op een willekeurig tijdstip en een willekeurige plaats te participeren

in discussies over actuele, politieke aangelegenheden. Dergelijke discussies pakken vooral dan uit ten faveure van het democratisch proces als de politieke meningsvorming erdoor versterkt of verbreed wordt (Sassi 2001). Dit kan dan leiden tot een deliberatieve democratie (Dryzek 2000) die in plaats komt van een meer elitistische democratie-opvatting.

Onlinediscussies kunnen de deliberatie bevorderen als ze tot dusver onopgemerkte issues op de agenda plaatsten. Ze zijn hiervoor bijzonder geschikt, vooral als het ongemodereerde discussies zijn. Ieder mogelijk onderwerp, hoe controversieel ook, kan worden ingebracht. Een ander aspect van onlinediscussies dat kan leiden tot een grote openheid ten aanzien van de agenda is de anonimiteit in de discussie. In principe vormen slechts de bijdragen input voor de beoordeling hiervan. Persoonlijke status speelt een ondergeschikte rol. Onlinediscussies kennen in het algemeen een grote mate van interactiviteit doordat het een gelijktijdige communicatie van velen met velen is. Juist deze interactiviteit kan bijdragen aan het spontaan en intuïtief uiten van gedachten en aanbrengen van onderwerpen. Voor een werkelijke bijdrage aan de democratie dient het debat echter nog aan een aantal andere eisen te voldoen. Zo zou het een zekere mate van gelijkheid tussen de deelnemers moeten kennen, zou het een verscheidenheid aan gezichtspunten moeten opleveren, zou het een wederkerig debat moeten zijn en zou de argumentatie in het debat enige kwaliteit moeten bezitten (zie Schneider 1996; Wilhelm 1999; Hagemann 2002). Voor de gevestigde nationale politiek mag de invloed nog beperkt zijn, juist op lokaal niveau en op het niveau van actiegroepen en politieke partijen zijn er zeker mogelijkheden om via internetdiscussies tot een politieke meningsvorming te komen (Dahlberg 2001). Het ideale beeld van internet als de ultieme versterking van de deliberatieve democratie is overigens nog vaker weerlegd dan dat het geopperd is (Margolis & Resnick 2000). Hoewel in het hier volgende onderzoek de nadruk vooral ligt op de rol van de individuele participanten en niet op de performance van de discussielijst als geheel, zal later ook weer worden gereflecteerd op de zojuist genoemde criteria.

Usenet

Een van de eerste mogelijkheden die internet en zijn voorlopers boden, was die van het creëren van een onlineforum. Op kleine schaal werden hiertoe *Bulletin Board Systems* (BBS) ontwikkeld. Grootschaliger was de start van usenet in 1979. Usenet had als doel om aan ieder UNIX-systeem de mogelijkheid te bieden aansluiting te krijgen op een computer netwerk (Hauben & Hauben 1997: 41). Veel usenetgroepen ontstonden als middelen tot samenwerking.

De mogelijkheden die bulletin boards usenet en internet boden aan politieke discussie werden snel onderkend. Velen zagen grote mogelijkheden voor een herleving van de politieke discussie die in het eenrichtingsverkeer van de traditionele media was gesmoord (zie Garramone, Harris & Pizante 1986). De eerste gedachte daarbij was dat burgers op eenvoudige wijze in contact zouden komen met politici en beleidsverantwoordelijken. In Jankowski & Van Selm (2000) is een overzicht te vinden van de mogelijkheden die dit biedt en de moeilijkheden waarmee het gepaard gaat.

Een groot deel van de politieke discussie op internet bestaat tegenwoordig echter uit een discussie tussen burgers onderling en niet zozeer uit een direct contact tussen burger en politicus. Omdat het plausibel is te veronderstellen dat mensen doelgericht handelen in hun mediagebruik, kunnen we aannemen dat participanten in een politieke discussie, bijvoorbeeld via usenet, een doel voor ogen hebben, al dan niet expliciet. Dit doel kan bestaan uit zoiets ritueels als 'plezier hebben' omdat men nu eenmaal graag het toetsenbord van een computer hanteert, maar kan ook meer instrumenteel zijn (Stromer-Galley 2002), zoals het bekend maken van zijn of haar mening om daarmee anderen te overtuigen.

In twee onderzoeken uit het midden van de jaren tachtig komen Garramone, Harris & Anderson (1986) en Garramone, Harris en Pizante (1986) tot een categorisering van motieven die mensen hebben om zich naar een politiek BBS te begeven en tot uitspraken over de soort tevredenheid die het gebruik van zo'n BBS teweegbrengt. Drie soorten motieven tot het gebruik van politieke BBS komen in gelijke mate voor. Men gebruikt een politiek BBS om een reflectie te krijgen van de plaats die men binnen de sociale groep inneemt (*personal identity*), om op de hoogte te blijven of te raken (*surveillance*) van wat er in de politiek gebeurt en om verstrooiing te zoeken (Garramone, Harris & Anderson 1986). Waar *surveillance* vooral geldt als motief om te lezen over politieke issues, blijkt het reflecteren op de persoonlijke identiteit vooral een motief te zijn voor het lezen en plaatsen van berichten, het discussiëren.

Participanten die een politiek BBS bezoeken doen dit voornamelijk om hun ideeën te vergelijken met die van andere, om ondersteuning te krijgen voor hun eigen ideeën, om een idee te krijgen van wat anderen over hen en hun ideeën denken en om interessante gesprekstof te hebben. Uit hetzelfde onderzoek bleek dat deze reflectie op de persoonlijke identiteit ook de grootste tevredenheid over het bezoek aan het politieke BBS opleverde (Garramone, Harris & Anderson 1986: 335). De reden hiervoor was gelegen in de interactiviteit van het systeem, die het de bezoekers toeliet om de bovengenoemde behoeften te bevredigen. Interactieve media slagen er het best in de behoefte aan het

verkrijgen van een plaats ten opzichte van anderen te bevredigen. In traditionele media moet men zich hiertoe vooral kunnen identificeren met mediapersoonlijkheden. Interactieve media doen dit op een meer directe manier:

By allowing users to request others' opinions and to compare their ideas to those of others, computer-mediated political communication systems may be particularly useful for learning one's social location (Garramone, Harris & Anderson 1986: 329).

Interactieve media hebben daarnaast nog de mogelijkheid een behoefte te bevredigen die per se niet geassocieerd wordt met traditioneel mediagebruik. In het discussiëren met andere gebruikers kunnen namelijk zogenaamde 'expressieve behoeften' worden bevredigd (Garramone, Harris & Anderson 1986). In het dominante eenrichtingsverkeer van de televisie, de radio en zelfs het dagblad komt het uiten van meningen en het weergeven van ideeën en opvattingen slechts mondjesmaat aan de orde. De behoefte aan reflectie op de persoonlijke identiteit en de behoefte aan expressie samen blijken een goede voorspeller te zijn voor deelname aan 'computer mediated' politieke discussies, al is de belangrijkste voorspeller het gegeven dat men ook op andere, meer traditionele, manieren actief participeert in de politiek (Garramone, Harris & Pizante 1986). De introductie van interactieve media zou op voorhand dan ook niet leiden tot een verkleining van de kloof tussen politiek actieven en anderen, maar veeleer tot vergroting ervan (Hacker 1996: 229; DiMaggio, Hargittai, Russell Neuman & Robinson 2001: 320). Via internet worden vooral de politiek geïnteresseerden aangesproken tot participatie en niet de ongeïnteresseerden of de ontevreden (Stromer-Galley 2000).

Als deelname aan een usenet-discussie de behoefte aan reflectie op en expressie van de identiteit bevredigt, impliceert dit dat het een wederkerig proces betreft. Het individu dat een opinie wil uiten, doet dat om zijn of haar opinie onder de aandacht van anderen te brengen. Het individu dat wil weten hoe zijn of haar opinie binnen de groep 'valt' is zelfs per definitie aangewezen op anderen die de opinie lezen en daarop reageren. Een onlinediscussie verschilt hierin principieel van een andere door het ontbreken van visueel contact. Het ontbreken van oogcontact maakt enerzijds aan de participant niet direct duidelijk wat de reactie van de ander is, waardoor hij of zij zich niet geremd of aangemoedigd voelt. Daarnaast voelt de ander zich veel vrijer om een meer uitgesproken negatieve houding aan te nemen dan in een face-to-face-setting (Miller 1995). De interactie met de ander is dus niet direct geïncorporeerd in de uitingen van de participant. Om die reden is het zinvol de bijdragen van

personen aan een discussielijst vanuit twee perspectieven tegelijk te bezien. Het ene perspectief is de rol die men zichzelf aanmeet, meer concreet het beeld dat men van zichzelf creëert door middel van de uitspraken die men doet. Het andere perspectief is dat van de reactie van de anderen op de individuele bijdrage. Pas door een gezamenlijke bestudering van deze twee perspectieven kan de rol van het individu in de discussie in zijn geheel worden beschouwd.

Om deze actieve en passieve rol in combinatie met elkaar in beeld te brengen, is er voor gekozen via een inhoudsanalyse te komen tot een netwerkvoorstelling van de postings en de reacties daarop. Hiermee wordt ten eerste zichtbaar welke rol de meest actieve participanten in de discussie hebben gespeeld en wordt ten tweede duidelijk in hoeverre die rol samenhangt met een centrale positie in het netwerk of juist met een geïsoleerde positie.

Resultaten

Beeld van de discussie

Een inhoudsanalyse vormt de basis voor dit onderzoek. De postings die tussen 6 mei en 6 juli 2002 zijn verschenen op nl.actueel.pim-fortuyn zijn gearcheveerd en van de meer dan 15.000 postings in dit archief zijn die bijdragen geselecteerd die door een van de top-25-auteurs zijn verzonden². De reden voor deze selectie in plaats van een random steekproef is tweeledig. Ten eerste geven deze meest actieve auteurs een sfeerbepalend beeld van de discussielijst. Een tweede reden is dat van deze frequente auteurs een beter beeld kan worden verkregen van hun bijdragen aan de discussie, zodat er met een grotere geldigheid over de identiteit van deze participant kan worden gesproken. Ten slotte is gekozen voor de groep meest frequente auteurs omdat met deze steekproef kan worden ingezoomd op de onderlinge relaties tussen deelnemers. Bij een random steekproef zou dit niet goed mogelijk zijn.

Het meest opmerkelijke aan de nieuwsgroep is dat het hier een treffen is tussen voorstanders van Pim Fortuyn en mensen die op zijn minst bedenkingen hadden bij zijn denkbeelden en politieke plannen. In een bijdrage verdeelt Jaap V. de participanten in vijf groepen:

2 Twee auteurs bleken bij nader inzien onder twee mailadressen te participeren. Hun bijdragen zijn onder ieder een naam samengebracht. Dit is de reden dat we in de analyse slechts 23 participanten tegenkomen. De aanduiding top 25 in de tekst wordt aangehouden.

er zijn hier ongeveer 5 groepen burgers bezig met posten:
anti pf en verder weenie
pro normale politiek met hersens in power mode
pro pf met hersens in power mode (zeldzaam)
pro pf met hersens in standby mode (o.m. jij)
pro pf hersenloos (o.m. Miep) (Jaap V., 14 mei)

Hoewel dit een simplistische samenvatting is, wordt hieruit wel duidelijk dat het een discussie is tussen voor- en tegenstanders van Fortuyn en wordt ook duidelijk dat de beoordelingen van elkaars bijdragen niet mals zijn. Voor sommige deelnemers moet alles wat te maken heeft met Paars, met links of met de media het ontgelden. Dit leidt bij een van de deelnemers tot de volgende verzuchting:

Na wat discussies gelezen te hebben lijkt het alsof het een pro-Pim newsgroup is geworden... nl.actueel.pim-fortuyn was dacht ik toch gewoon een discussie forum. Als iedereen maar Halleluja en Amen roept bij wat een ander voor frustratie uit over de moord, de onrechtvaardigheid of de bij een verheerlijking van de man 'Pim-Fortuyn' zou het geen 'discussie' forum zijn. Frustratie is begrijpelijk, ikzelf vind het ook onrechtvaardig, maar dit is de wereld die we met z'n allen hebben gecreërd (_mr_wacko_, 7 mei).

Het unieke element van de discussielijst is dat het debat niet gevoerd wordt door politici, maar dat 'het volk' meediscussieert. Toch is niet iedereen daar direct positief over:

Met grote verbazing lees ik de berichten in deze nieuwsgroep. Wat een vergaarbak van trollen tref ik hier aan. Polarisatie ten top. Als in een kippenhok zitten velen hier weinig rationeel door elkaar heen te kakelen. Het heeft ook geen zin om hier mijn killfile te vullen omdat ik dan kennelijk de mening van het volk ga missen. Als in deze groep de mening van het volk wordt verkondigd stelt mij dat niet alleen teleur maar beangstigd mij dat ook (JPS, 10 mei).

Van Pim Fortuyn wordt gezegd dat hij ervoor verantwoordelijk was dat ook mensen die voorheen apathisch stonden tegenover politiek, zich voor de politieke discussie interesseerden. Voor een deel van de deelnemers gaat dit mogelijk op. Via het archief van de usenet-nieuwsgroepen (<http://www.>

google.nl/advanced_group_search?hl=nl) is te zien dat de namen van Suzy Ching en Wilmaa slechts voorkomen in nl.actueel.pim-fortuyn.³ De overige deelnemers zijn actief in andere usenet-nieuwsgroepen. Sommigen, zoals Queen of the Rats en Mo Pringles participeren vooral in niet-politieke nieuwsgroepen. Deelnemers als Nick Mulder, Deco en Rasta Robert zijn al langer actief in allerlei groepen, zowel politiek geïnspireerde als andere. Een van de meest opmerkelijke vormen van deelname heeft ruben-news. Nl.actueel.pim-fortuyn was het eerste politieke forum waarin hij meedeed. Hij geeft expliciet aan 'niets' met politiek te hebben:

Overigens ben ik links noch rechts. Ik verafschuw politiek en politici (ruben-news, 19 mei).

Het niveau van politieke activiteit van de deelnemers loopt dus sterk uiteen. Toch is de gemiddelde actieve deelnemer aan nl.actueel.pim-fortuyn eerder een actief usenetgebruiker te noemen dan een actief deelnemer aan politieke discussies.

Hoewel niet altijd solide onderbouwd, worden er veel verschillende standpunten uitgewisseld. Een van de actieve participanten ervaart zelfs een sprankje hoop:

Geweldig, dit is het eerste moment in deze nieuwsgroep dat mensen met totaal tegengestelde standpunten het eens worden. Dit zeg ik serieus en zonder enig cynisme. Openheid en debat, zonder campagnestreken is wat ik voorsta. Partij-politiek is even uit de boze. Dat er verschillen tussen de partijen bestaan, en die dus naar voren komen, kan alleen maar in het voordeel van de kiezer zijn. Wat zijn of haar keuze ook is. Er is nog hoop (Mo Pringles, 11 mei).

In het onderstaande willen we komen tot een samenvatting van de discussie op basis van een aantal rollen die in die discussie gespeeld worden door de meest actieve participanten. Deze auteurs zijn verantwoordelijk voor 4.332 (= 28,4%) van de gearchiveerde bijdragen.

3 Hierbij moet worden aangetekend dat het mogelijk is dat een persoon onder verschillende namen deelneemt aan discussiegroepen. Zo is het mogelijk – al wijst niets in de teksten daarop – dat een persoon vaker in nieuwsgroepen participeert dan op het eerste gezicht blijkt.

De indeling in rollen is gebaseerd op drie elementen. De eerste daarvan is de frequentie waarmee men deelneemt aan de discussie, en of men dit op een entamerende dan wel reagerende manier doet. Het tweede element is het onderwerp waarover men spreekt en het standpunt dat men hierbij inneemt. Het derde element voor de indeling in rollen wordt gevormd door de toonzetting van de bijdragen.

TABEL 1

Aantal bijdragen per auteur, aantal en percentage initiatief tot threads (meest frequente auteurs)

Naam participant	Aantal bijdragen	Initiatief tot threads	Percentage initiatief
Ruben-news	482	1	0,0%
Suzy Ching	446	39	8,7%
Queen of the rats	337	0	0,0%
Mo Pringles	250	9	3,6%
ps my@e.mail	200	6	3,0%
E.M. Moccona	190	10	5,3%
\\) Kleine B \\(	182	1	0,5%
Nick Mulder	181	1	0,6%
Jaap V	170	0	0,0%
Baron Von Lederhosen	166	18	10,8%
Rasta Robert	149	1	0,7%
wilmaa	138	12	8,7%
deco	130	11	8,5%
Miep	129	10	7,8%
Yggdrasil	128	6	4,7%
Roel Janssen	113	7	6,2%
John Smith	112	1	0,9%
Peter Elderson	108	1	0,9%
KoffieKopje	108	2	1,9%
at your service !	108	42	38,9%
Piet Politiek	107	11	10,3%
Anneke	106	0	0,0%
Fred Raket	103	1	1,0%

Tabel 1 toont een globaal overzicht van de frequentie waarmee de participanten hebben deelgenomen aan de discussie. Ruben-news en Suzy Ching zijn hierbij duidelijk koploper. Tevens is in deze tabel opgenomen het aantal threads dat iedere participant heeft geïnitieerd en het percentage dat dit vormt van alle bijdragen van de betreffende participant. Hierbij valt op dat At your service! absoluut en relatief het meest actief was in het entameren van discussies, op ruime afstand gevolgd door Suzy Ching en Baron Von Lederhosen. Veelposters als Ruben-news en Queen of the Rats starten zelden of nooit threads, maar reageren slechts. At your service!, Suzy Ching en Baron Von Lederhosen zijn alle drie aanhangers van Pim Fortuyn. Dit komt overeen met de vaststelling dat voorstanders van Fortuyn meer geneigd zijn een discussie te entameren, terwijl de tegenstanders daar vooral op reageren.

Onderwerpen in de nieuwsgroep

In onderstaande zal eerst een overzicht worden gegeven van de thema's die zijn besproken in de nieuwsgroep. Een overzicht van de categorisering is te vinden in bijlage 1. Bij de analyse is gebruikgemaakt van Kwalitan 5.0 (Peters 2000), een computerprogramma voor de opslag en analyse van gegevens in interpretatieve onderzoeken.

In grote lijnen komt in de discussie een aantal onderwerpen steeds weer naar voren. De eerste daarvan wordt gevormd door een debat over de politieke consequenties van de opkomst van Pim Fortuyn en van zijn vroegtijdige dood. Een tweede thema is de – politieke - verantwoordelijkheid voor de moord, zelfs uitmondend in een complottheorie.

DISCUSSIE OVER POLITIEKE CONSEQUENTIES

Het debat over Fortuyn is sterk verbonden met Fortuyns diagnose van de maatschappij. In zijn boek *De Puinhopen van Acht jaar Paars* (2002) geeft hij een beeld van Nederland als een land met een groot aantal problemen dat door het paarse kabinet niet is opgelost. Van deze problemen, en van de oplossingen die hij voorstond, komt in de discussie meestal het thema van het mislukte integratiebeleid en Fortuyns afkeer van een grote stroom asielzoekers aan bod. De islam en met name het gedrag van moslims in Nederland zijn hierbij een belangrijk doelwit. Zo reageert Wilmaa na een bericht over een groepsverkrachting door 'spelers van een allochtone voetbalclub uit Rotterdam' (*De Telegraaf*, 21 mei 2002) met een persoonlijke ervaring:

en die haat ? dat gaat vanzelf, hún cre-eren dat toch zelf ? maar ergens moeten hun haat tegen ons hebben, omdat ze ons dat aandoen // je praat makkelijk,

heb jij klein kinderen? ik wel, een meisje van 12, in centrum r'dam, een beperkt leven heeft ze, omdat ze bijna nergens heen kan //

Toch worden vanuit de Pim Fortuyn-aanhangers de meest giftige pijlen gericht op alles wat links is, maar ook op de zittende politiek, met name het paarse kabinet.

Laten we toch ophouden met die goedkope achterbakse vuilspuiterij tegen LPF. Wat is eigenlijk een 'bekwaam' politicus? Eentje die net zo liegt draait en acteert als de plucheplakkers die al lang hebben bewezen het volk niet te (willen) begrijpen.

LPF is mijns inziens voorlopig de laatste kleine kans voor Nederland. Als dan jou conclusie is dat Nederland er slecht voor staat dan moet ik dat helaas beamen (Miep, 8 mei).

In deze soort discussies komt het tot een confrontatie tussen voorstanders van Fortuyn en zijn tegenstanders. Als Miep haar stemgedrag verklaart:

Het valt ook niet mee op het moment. Voor mij ziet het plaatje er zo uit: Een stem op een partij die al veel langer in de 2e kamer zit is > waarschijnlijk een stem voor 'doorgaan zoals het ging.' (Miep, 11 mei)

Reageert John Smith met een verdediging van het paarse beleid:

Vertel nou eens concreet wat er zo verschrikkelijk slecht gaat? en vooral ook welke concrete oplossingen draagt LPF aan? Dat lijkt mij de beste overweging voor de keuze die je doet.

De tegenstanders van Pim Fortuyn waarschuwen vooral tegen de racistische tendensen die zich zouden verschuilen onder de aanhang van Fortuyn en voorzien dat de achterblijvende LPF door het verlies van haar lijsttrekker stuurloos is.

Als je eens wat terugleest zie je dat ik regelmatig Pim verdedig tegen de varkens die denken dat ze op het verse lijk van hun lijsttrekker een ferme verkiezingswinst en eindelijk aandacht voor hun haat en xenofobie kunnen halen (Rubennews, 14 mei).

Dit verzoek wordt door Fortuynisten als Suzy Ching niet gehonoreerd, hetgeen de gedachte ondersteunt dat de discussielijst vooral ten dienste staat van een expressie van de eigen identiteit:

Whahahahahaha ik heb lekker op Pim gestemd.
Whahahahahaha ik heb lekker op Pim gestemd.
Whahahahahaha ik heb lekker op Pim gestemd.
Whahahahahaha ik heb lekker op Pim gestemd.
Whahahahahaha ik heb lekker op Pim gestemd.
Whahahahahaha ik heb lekker op Pim gestemd.
Whahahahahaha ik heb lekker op Pim gestemd (Suzy Ching, 15 mei).

POLITIEKE VERANTWOORDELIJKHEID

Een tweede belangrijk thema in de nieuwsgroep is de verantwoordelijkheid die bepaalde politici zouden hebben voor de moord op Pim Fortuyn. In reactie op een bijdrage waarin een connectie wordt gelegd tussen de milieubeweging (waarvoor Volkert van der G. actief was) en linkse politieke partijen, merkt Nick Mulder op:

Hij (Volkert, ch) gaf geen 'voorkeur' aan die partijen, hij was daar als mens *veilig*. Hij kon daar worden wat hij nu is: een linkse vrijheidsstrijder die nederland van een uiterst minderwaardige, gevaarlijke, enge, hypocriete, asociale, discriminerende, anaal-penetrerende (gek dat men ineens moeiteloos rood & homofoob kon zijn) crypto-fascist verlost heeft. Maar het kan natuurlijk ook zijn dat door het door links geschapen maatschappelijk klimaat van geweld en onveiligheid gewoon dit soort reacties onderhand 'begrijpelijk' zijn. (Nick Mulder, 8 mei).

In bijdragen als deze wordt aangegeven dat linkse politieke partijen het klimaat hebben geschapen waarin Volkert van der G. tot zijn daad kon komen. Deze algemenere verantwoordelijkheid wordt in de nieuwsgroep breed uitgemeten en blijft niet beperkt tot de milieubeweging of linkse partijen.

Ga het lekker fijn aan je Mullahs&Imams El Moumni, Abdullah Haselhoef, Marcel van Dam, Philip Frerix, Kees Driehuis, Adje Mekka, Wim Kok en Wouke van Scherrenburg (moordenaars van Pim Fortuyn) vragen (E.M. Moccona, 8 mei).

Vooral de media worden vaak verantwoordelijk gesteld voor de gebeurtenissen op 6 mei, zoals E.M. Moccona doet:

Frieszo is een neo-*NSB*'er, net als de rest van de linxe *NoSS*'ers. Die kerel heeft schandelijk misbruik gemaakt van publieke zendtijd om Pim te demoniseren ten faveure van de linxe partijen (E.M. Moccona, 8 mei)

Moccona is overigens toch een van de felste criticasters: 'Het *PVDA*/*Islam*/*NOS*/*NPS* deathsquad loopt nog altijd vrij rond,' schrijft hij op 28 juni en een dag eerder:

De linxe politieke spelletjes van de *Nos*/*Vara*/*PVDA* moeten ophouden door Nova op te doeken en de subsidies aan de *Nos* en *NPS* definitief te beëindigen, alleen dan stopt de stroom van linxe demoniserende leugens op de publieke radio en tv. Als Rottenberg ooit Nova gaat presenteren betekent dat eigenlijk dat de moordenaars van Fortuyn groot gelijk krijgen wat betreft hun walgelijke weezinwekkende misdaad. Rottenberg oprotten, de rest van de *PVDA*'ers ook, laat ze maar uithuilen bij Marcel van Dam's *Vara*, als hun linxe leugens toch zo nodig over de Nederlandse publieke netten uitgekotst moeten worden. (Moccona, 27 juni)

Misschien wel de meest extreme gedachten over de politieke verantwoordelijkheid komen van twee auteurs: Suzy Ching en E.M. Moccona. Beiden hangen een complottheorie over de moord op Fortuyn aan. Suzy Ching ontwikkelt deze al discussiërend en begint vooral met vermoedens en zaken die ze niet kan plaatsen:

Er was ook nog een jongen die een laatste interview had met Pim, die jongen rijd weg in zijn auto en ziet vervolgens iemand met een pistool lopen die door de politie word ingerekend.

Op dat zelfde moment moet Pim zijn doodgeschoten dit kan toch niet?

En nu word er gesproken dat dat pistool is teruggevonden in de omgeving bij Pim en de verdachte geen vuurwapen in zijn bezit had.

Er zou sprake zijn van een stevig gebouwde verdachte maar dit is niet zo?

Er kloppen gewoon veel feiten niet, hoe zit het met die familieden die in veiligheid zijn gebracht volgens de gemeente is helemaal niet bekend dat deze persoon er woonde.

Conclusie een truc van de BVD zogenaamd om het landsbelang te beschermen, Pim zou de gevestigde orde omver gooien en dit werd niet getollereerd, we leven in een schijndemocratie (Suzy Ching, 9 mei)

De bijdragen van Moccona zijn veel meer uitgewerkt. De kogels mogen zijn afgevuurd door Volkert van der G., de verantwoordelijke opdrachtgevers zijn nooit gepakt:

Volkert is een patsy, net zoals Lee Harvey Oswald de aangewezen onschuldige was bij de politieke moord op John F. Kennedy. Pim's moeder heeft hem daar voor gewaarschuwd en het gebeurde ook zo. De echte moordenaars zijn gevlucht in een goudkleurige auto (E.M. Moccona, 9 mei).

Toonzetting

De toonzetting van de bijdragen in de nieuwsgroep loopt nogal uiteen. Een aantal bijdragen heeft de bedoeling informatief te zijn. Een ander deel van de bijdragen betreft de expressie van emoties van verdriet of woede bij de moord. Tot slot wordt ingegaan op de manier waarop de bijdragen verwoord zijn. Sommige participanten lijken een serieuze discussie te willen voeren, terwijl anderen eerder op een badinerende of zelfs sarcastische manier op elkaar reageren.

INFORMATIEVOORZIENING

Een van de participanten die zijn verering voor Pim Fortuyn niet onder stoelen of banken steekt tooit zich met de naam At your service! Hij doet zijn naam eer aan. Buiten zijn steunbetuigingen aan Pim Fortuyn en diens gedachtegoed verzorgt At your service! een functie in de informatievoorziening. Hij is de eerste die een sfeerbeeld geeft van de plek voor het huis van Pim Fortuyn:

Ik woon in Rotterdam. Ben de laatste dagen vaak bij zijn huis te vinden om daar samen met de duizenden (uit alle windstreken van Nederland) die zijn huis bezoeken en medeleven te tonen. Het volgende is wat daar naar voren komt:

Allereerst groot verdriet en ongeloof

- 2) Grote woede jegens de demoniseerders van Fortuyn (we weten allen wie het zijn)
- 3) De wil om toch vooral het gedachtegoed van Fortuyn waar 90% het daar mee eens is, voor te zetten ookal is Pim dood !
- 4) 95 % van de mensen daar stemt toch op Fortuyn ook al is het postuum

Nederland is ontwaakt en er is een revolutie op komst. Als je het niet gelooft ga gerust even langs daar en voel, proef de sfeer die er heerst lees ook goed alle bijschriften voorzien op de duizenden boeketten, kaarten enz die er nu al liggen (At your service!, 8 mei).

Daarnaast is hij ook bereid om een deel van zijn eigen tijd te steken in de herdenking van Fortuyn:

Ik heb ook zo'n 100 foto's van teksten en indrukken van de bloemenzee bij het huis van Pim Fortuyn. Het zijn echter 1024/768 pics van hoge resolutie omvang 700 kb.

De teksten en uitingen van verdriet snijden echter soms diep door je hart. Zouden die foto's op een internet sharing site gezet kunnen worden ? Weet iemand een andere wijze om deze foto's met jullie te delen. Ik hoor wel (At your service !, 8 mei).

Deze dienstverlening wordt door de aanhangers van Fortuyn bijzonder gewaardeerd. Er is, zeker vlak na 6 mei, veel behoefte aan informatie:

Ik ben op zoek naar uitspraken van Meneer Fortuyn, ik heb me blind gezocht maar nog nix gevonden. Iemand een idee of url? (Deco, 9 mei)

EMOTIES

Behalve behoefte aan informatie is er ook een zekere behoefte aan steun in het verwerken van verdriet. De hoofdrolspelers op nl.actueel.pim-fortuyn houden zich hier evenwel slechts met mate mee bezig.

Ik ben gewoon verbijsterd na het lezen van sommige berichten hier... Hoe halen sommigen het in hun bolle > hersens om te zeggen dat hij het verdiende??? Okee, je hoeft het niet met hem eens te zijn, maar dit verdient NIEMAND!!! Ik persoonlijk mis hem nu al...

mis hem ook nancy.....(wilmaa, 8 mei).

Verdriet gaat evenwel vaak gepaard met boosheid, bijvoorbeeld als het gaat over de krantenfoto van de moord op Fortuyn:

Hiermee laat de Telegraaf duidelijk merken absoluut geen respect voor Pim's familie en vrienden te hebben. Als de foto tot 25% verkleind was was de

nieuwswaarde nog steeds net zo groot geweest. Dit is een lompe manier van nieuwsverspreiding. De Telegraaf heeft volgens mij een stel stompzinnige gevoelloze lomperikken in de redactie zitten anders denk je wel 3 keer na voordat je zo'n foto zo groot over de voorpagina uitsmeert (wilmaa, 8 mei).

Oprechte boosheid is ruim vertegenwoordigd op de lijst. Uiteraard moet de verdachte van de moord op Fortuyn, Volkert van der G. het ontgelden:

Stelling : Moeten vander G zijn democratische rechten niet ontnomen worden? Zoals het recht om geen verklaring af te leggen of deze in vrijheid af te leggen, en het recht om zelf een raadsman/vrouw te kiezen. Hij heeft Pim immers ook zijn rechten verder ontnomen en daarmee velen met ons ons recht op Pim te mogen stemmen!

Ik vind van wel. Als je dit kennelijk op je geweten hebt en hij blijkt schuldig, dan stel ik voor dat hij publiekelijk naar het abbatoir wordt gebracht om daar geslacht te worden.

Deze inventarisatie van de toonzetting van de bijdragen wordt besloten met een overzicht van de bewoordingen waarin mensen op elkaar reageren. Deze lopen uiteen van discussiërend op basis van argumenten tot en met badinerende of sarcastische bijdragen of zelfs tot pure vijandigheid en bijbehorende scheldpartijen:

jezus suzy
waarom zit je op deze group
ik denk dat pim zich kapot zou schamen voor jou
doe eens een keer normaal of ga anders weg (Anneke, 9 mei)

Badinerende bijdragen komen, vooral onder Fortuyns tegenstanders, relatief vaak voor. Zowel Anneke als Queen of the Rats als Mo Pringles excelleren in sarcastische steken onder water. Op een bijdrage van Suzy Ching:

Wacht maar eens als er echt een recessie komt en wij hier zitten met 3 miljoen gelukzoekers die er een teringzooi van maken dan kan je nog een lachen (Suzy Ching, 10 mei)

TABEL 2

Overzicht typering participanten naar onderwerpen en toonzetting

Naam participant	Onderwerpen en toonzetting	Frequentie deelname	Typering/ Eigenaardigheden
Wilmaa	Pro-Pim; politieke consequenties; politiek = verantwoordelijk; entamerend; verdriet; serieus	**	Is emotioneel geraakt, spreekt uit ervaring
Deco	Pro-Pim; politieke consequenties; Verantwoordelijkheid moord; entamerend; serieus	**	Wijst op verantwoordelijkheid Volkert vd G.
Nick Mulder	Pro-Pim; politieke consequenties; informerend; serieus	**	Wil discussie aan met tegenstanders Pim Fortuyn.
Miep	Pro-Pim; politieke consequenties; entamerend;	**	Stelt dat paarse pluucheplakkers en BVD Nederland hebben laten verkommeren
Suzy Ching	Pro-Pim; complot; entamerend; boos; serieus	***	Denkt aan complot
E.M. Moccogna	Pro-Pim; complot; entamerend; informerend; boos; serieus	**	Is overtuigd van complot
At your Service!	Pro-Pim; politieke consequenties; informerend, boos; verdrietig; serieus	*	Wil andere Fortuynisten van informatie voorzien
Piet Politiek	Pro-Pim; politieke consequenties; reactief, badinerend	*	Maakt zich zorgen over aanhangers van Fortuyn en over niveau van nieuwsgroep
Baron Von Lederhosen	Pro-Pim; entamerend; badinerend	**	Staat bekend als troll, saboteur. Krijgt relatief weinig respons

Ruben-News	Anti-Pim; Politieke consequenties; entamerend; informerend; serieus	***	Discussieert met argumentatie
Roel Janssen	Anti-Pim; politieke consequenties; entamerend; informerend; serieus	*	Richt pijlen op LPF na Fortuyn. Doet dit uitgebreid
John Smith	Anti-Pim; politieke consequenties; informerend; serieus	*	Verdedigt de verdiensten van Paars
Yggdrasil	Anti-Pim; politieke verantwoordelijk; serieus	**	Stelt dat Fortuyn even verantwoordelijk is voor zijn dood als individuele politici dat zijn
Peter Elder-son	Anti-Pim; politieke consequenties	*	Heeft respect voor Fortuyn, al is hij het niet met hem eens. Geeft argumentatie
Rasta Robert	Anti-Pim; entamerend; informerend	**	Wil niet dat imago milieubeweging leidt onder Volkert vd G.
Jaap V	Anti-Pim; politieke consequenties, reactief	**	Deelt sneren uit naar aanhangers LPF
ps My@email	Anti-Pim; politieke consequenties; serieus	**	Waarschuwt voor aanhangers Fortuyn
Queen of the Rats	Anti-Pim; anti-complot; reactief; badinerend	***	Geeft sarcastische, zo niet cynische reacties
Anneke	Anti-Pim; anti-complot; reactief; badinerend	*	Deelt sneren uit naar Suzy Ching
Mo Pringles	Anti-Pim; zeer frequent; informerend; badinerend	***	Corrigeert taal- en denkfouten
Fred Raket	Anti-Pim; politieke consequenties; reactief; badinerend	*	Nuanceert het anti-linkse gevoel op de lijst
Koffiekopje	Anti-Pim; politieke consequenties; badinerend	*	Nuanceert het anti-linkse gevoel op de lijst
Kleine B	Anti-Pim; badinerend	**	Drijft spot met aanhangers

volgt de reactie van Mo Pringles:

Uit welke bron heb je deze getallen? Enkele jaren geleden waren we hier nog met 15 miljoen Nederlanders, nu met 16 miljoen. Er zijn onder Kok dus 3 miljoen gelukszoekers gekomen, dat betekent dat er 2 miljoen Nederlanders verdwenen zijn. Goh, Kok als Stalin.... Nou ja, we konden het verwachten (Mo Pringles, 10 mei).

Slechts een enkele keer wordt er een serieus onderbouwde discussie aangezwengeld. Een dergelijke discussie vindt af en toe plaats tussen voor- en tegenstanders van Fortuyn, maar vooral tussen tegenstanders onderling. Een van deze auteurs die wat uitgebreider is in zijn motivatie is ruben-news die regelmatig in discussie gaat en zich niet beperkt tot sarcasme, maar uitgewerkte motiveringen insluit:

Sorry, Emma, maar hier ben ik het niet helemaal mee eens. De waarde 'zalmrose is een mooie kleur' kwam van buiten, werd razensnel door heel Nederland overgenomen, tot mijn buurman die een zalmroze Mercedes bestelde aan toe, en even snel vervangen door een nieuwe waarde. 'Zalmrose is lelijk.' Die waardes zijn geen onveranderlijke basis die 'van ons is' en nooit zal veranderen. Als een cultuur met een waarde aan komt zetten (die kanten bandjes die wel wat weg hebben van een henna-tatouage, en die uit de Marokkaanse cultuur komen) en die waarde slaat aan, dan nemen we 'm wel over. En soms heel snel. Ook normen ontkomen niet aan mode. 15 jaar terug was vreemdelingenhaat een doodzonde. Tegenwoordig is het een geuzenteken. Het idee dat normen en waarden star en onveranderlijk zijn is volgens mij niet helemaal waar. We jatten ons voortdurend een slag in de rondte. Op norm- en waardegebied (Ruben-news, 14 mei).

Aan het eind van deze inventarisatie van onderwerpen en toonzettingen, volgt een kort overzicht van de rollen die door de diverse participanten worden gespeeld. In tabel 2 is hiervan een overzicht te vinden. Het is duidelijk dat de rol van een participant niet altijd beperkt is tot één onderwerp of toonzetting. Slechts de vraag of men voor of tegen Fortuyn is, het centrale indelingscriterium voor de tabel, is voor iedere deelnemer uitsluitend.

Binnen de groep die positief staat ten opzichte van Pim Fortuyn zijn eigenlijk twee subgroepen te onderscheiden. De eerste bestaat uit de personen die het vooral hebben over de politieke consequenties van de moord op Fortuyn, bijvoorbeeld dat er in Nederland een eind hoort te komen aan alles wat links

en paars is. De tweede subgroep bestaat uit de deelnemers die zich vooral bezighouden met de vraag wie verantwoordelijk is voor de moord op Fortuyn. Opmerkelijk is dat onder de voorstanders op twee uitzonderingen na de deelnemers bijzonder serieus zijn in hun bijdragen. De badinerende kant van de discussie bevindt zich vooral onder de deelnemers die negatieve gevoelens hebben ten aanzien van de denkbepelden van Pim Fortuyn en zijn aanhangers. Hoewel een aantal tegenstanders een echte discussie probeert te voeren met de opponenten, kiezen de meesten het wapen van de sarcastische reactie.

Samenvatting

Uit deze inventarisatie van de discussie kan worden opgemaakt dat de discussie, hoewel ze over politiek handelt, niet direct een conventionele bijdrage aan een democratische invulling van de politiek levert. Aan de vereiste dat de discussie een zekere gelijkheid moet kennen wordt nog wel voldaan. Er is niet een persoon die de discussie domineert, al zijn de complottheorieën van Suzy Ching en E.M. Moccona, en dus ook de reacties daarop, erg nadrukkelijk aanwezig. Wederkerigheid in de discussie is wel aanwezig, maar toch op een marginale manier. Er wordt wel op elkaar gereageerd, maar vooral op een badinerende manier, gericht op het afkatten van de tegenstander. Of de discussie een verscheidenheid aan gezichtspunten oplevert, is moeilijk vast te stellen. Wel is dit een van de weinige plekken waar voor- en tegenstanders van Fortuyn met elkaar in debat zijn gegaan. Dit onderscheidt deze usenet nieuwsgroep bijvoorbeeld van de on linecondoleanceregisters die her en der werden ingericht. Wellicht is dit zelfs de grootste bijdrage die deze usenet groep biedt aan de politieke discussie: een forum waar anderen dan de politiek toch al geïnteresseerden hun mening kunnen geven. Over de kwaliteit van het debat kunnen we kort zijn. Een kritisch-rationele argumentatie is zelden aan te treffen. Een enkele keer worden langere betogen afgestoken of worden columns van Theo van Gogh of Pamela Hemelrijk integraal geciteerd, maar meestal blijft het bij korte uitingen van afschuw of haat. De reacties hierop zijn over het algemeen weinig meer dan oneliners.

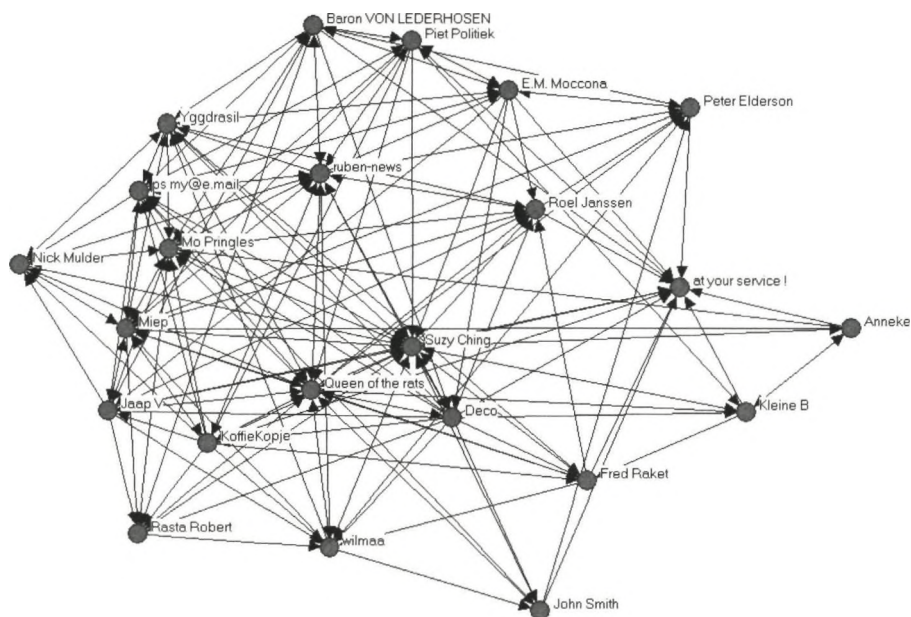
Netwerkanalyse

Na deze inventarisatie, gebaseerd op een analyse van de inhoud van hun postings, wordt aan de hand van een netwerkanalyse inzicht gegeven in de interactie op de lijst. De Italiaan Paccagnella (1997) heeft een dergelijke combinatie van inhoudsanalyse en netwerkanalyse al eerder toegepast op een nieuwsgroep van cyber-punks. In het onderhavige onderzoek is gebruik gemaakt van de software van UCINET 6 (Borgatti, Everett & Freeman). Het doel van de

netwerkanalyse is om een inzicht te krijgen in wie meer dan evenredig interacteert met wie (Garton, Haythornthwaite & Wellman 1997). We maken hierbij gebruik van een grafische weergave van een multidimensional scaling om de onderlinge 'afstanden' tussen de participanten vast te stellen en een berekening van het prestige (indegree) van de afzonderlijke participanten om te bezien wie een centrale plaats inneemt in de discussie en wie meer in de marge opereert (Wasserman & Faust 1994).

FIGUUR 1

Overzicht interacties participanten nl.actueel.pim-fortuyn op basis van multidimensional scaling.

De interactie die wordt vastgesteld, is gebaseerd op de vraag of en hoe vaak participanten reageren op postings van andere participanten. Een eerste gegeven dat opvalt is dat het netwerk van de groep meest frequente participanten erg dicht is. Veel van de participanten reageren op andere personen uit de top 25. De totale dichtheid van het netwerk is 0,670. Dit betekent dat van elke drie mogelijke relaties er twee inderdaad benut worden. Een echt geïsoleerde positie neemt niemand in en subgroepjes zijn moeilijk te onderscheiden. Wel

kunnen verschillen in de frequentie van interacties tussen de verschillende participanten worden berekend. In figuur 1 is grafisch weergegeven hoe de interactiefrequentie tussen de personen is. Een grote afstand duidt op een lagere interactie.⁴

In deze figuur is te zien dat bij de interacties drie participanten in het middelpunt staan, te weten Suzy Ching, Ruben-news en Queen of Rats, de meest actieve participanten. Iets daarbuiten staan Deco en Mo Pringles. Het hart van de groep wordt daarmee gevormd door een samenstel van voor- en tegenstanders van Fortuyn. Suzy Ching is te betitelen als de 'ster' in het netwerk. Gezien de aard van de vaak spottende en negatieve reacties die zij ontvangt, moet dat evenwel genuanceerd worden. De andere complotdenker, E.M. Moccona, neemt een veel minder centrale positie in. De positie van Nick Mulder is frappant. Waar andere voorstanders van Fortuyn vaak in groepjes bij elkaar staan, hetgeen duidt op een relatief grote onderlinge interactie, staat hij buiten het centrum, met om zich heen relatief veel van zijn politieke opposenten. Nick Mulder is dan ook een van de weinigen die de discussie met zijn tegenstanders aan wilde gaan en daar ook in slaagde. Tot slot is nog de positie van Baron Von Lederhosen het vermelden waard. De Baron wordt er regelmatig van beschuldigd dat zijn belangrijkste doel is de discussie te saboteren. Iemand die zo opereert wordt een *troll* genoemd. Deze verdenking is overigens vooral gebaseerd op bijdragen van de Baron in andere nieuwsgroepen. In nl.actueel.pim-fortuyn speelt de Baron nauwelijks voor *troll*. Hoewel soms erg fel op hem wordt gereageerd, komt de Baron nooit in het centrum van de belangstelling te staan.

De opposenten van Pim Fortuyn zijn, meer dan de aanhangers, verdeeld over het netwerk. Zo er al sprake zou zijn van cliques – groepjes participanten met een relatief grote onderlinge interactie – dan zijn die niet bij de tegenstanders van Fortuyn te vinden. Slechts van Ruben-news, Roel Janssen en Yggdrasil zou gezegd kunnen worden dat ze zich dicht bij elkaar bevinden. Zij zijn alle drie tegenstanders van Pim Fortuyn die zich aan een serieuze discussie wagen, met elkaar en met opposenten.

Wie de meest belangrijke participanten in de discussie zijn, kan ook worden afgelezen aan de zogenaamde *indegree*. De mate waarin een deelnemer in de discussie reacties ontvangt, afgezet tegen de mate waarin hij of zij reacties verzendt – *outdegree* – kan gezien worden als een indicatie voor het prestige van deze deelnemer (Wasserman & Faust, 1994). Ook hier dient uiteraard weer

4 De stressfactor van deze schaling bedraagt 0.365.

TABEL 3

Indegree en outdegree voor de groep meest frequente auteurs van nl.actueel.pim-fortuyn.

	Actor	Indegree	Out-degree	Verhouding	Positie qua hoeveelheid bijdragen
1	Suzy Ching	230.000	119.000	93%	2
2	Ruben-news	126.000	79.000	59%	1
3	Queen of the rats	62.000	104.000	-40%	3
4	Nick Mulder	55.000	73.000	-25%	8
5	Mo Pringles	53.000	58.000	-9%	4
6	Miep	51.000	32.000	59%	14
7	At your service !	44.000	10.000	340%	20
8	Yggdrasil	39.000	37.000	5%	15
9	E.M. Moccona	39.000	32.000	22%	6
10	Ps my@e.mail	37.000	42.000	-12%	5
11	Rasta Robert	34.000	19.000	79%	11
12	Wilmaa	27.000	27.000	0%	12
13	Roel Janssen	26.000	4.000	550%	16
14	Fred Raket	22.000	24.000	-8%	23
15	Kleine B	21.000	42.000	-50%	7
16	Deco	21.000	42.000	-50%	13
17	Anneke	18.000	38.000	-53%	22
18	Jaap V	17.000	47.000	-64%	9
19	Baron Von Lederhosen	17.000	28.000	-39%	10
20	Piet Politiek	15.000	25.000	-40%	21
21	John Smith	14.000	25.000	-44%	17
22	Peter Elderson	14.000	12.000	17%	18
23	KoffieKopje	12.000	75.000	-84%	19

rekening te worden gehouden met de toon van de reacties. Een overzicht van de *indegree* en *outdegree* en de verhouding daartussen is te vinden in tabel 3. Uit deze tabel valt op te maken dat Suzy Ching onmiskenbaar de centrale figuur in de discussie is, zowel wat betreft de *indegree* als wat betreft de *outdegree*. Andere opmerkelijke deelnemers zijn Roel Janssen en At your service! die door een betrekkelijk laag aantal postings te verzenden toch een hoge respons krijgen. Wat betreft Roel Janssen zit dit vooral in een aantal over-en-weer-discussies met een aantal anderen tegelijk. At your service! krijgt vooral reacties op zijn informatieverstrekende boodschappen, zowel van voor- als tegenstanders. Het opmerkelijke van de positie van E.M. Moccona is wellicht dat zij niet opmerkelijk is. De *outdegree* en *indegree* houden elkaar ongeveer in evenwicht. Gezien de stelligheid waarmee Moccona zijn complottheorie verkondigd is dat verrassend te noemen. Baron Von Lederhosen heeft een negatieve *indegree*. Blijkbaar vinden slechts weinig van de meest frequente participanten het de moeite waard om op zijn postings te reageren.

Conclusie

Uit de zojuist besproken netwerkanalyse werd al duidelijk dat de drie meest centrale posities in het netwerk worden ingenomen door mensen met drie geheel verschillende rollen. Deze zijn als volgt te omschrijven: de voorstander van Fortuyn die een complottheorie veronderstelt, degene die zijn standpunten van een argumentatie voorziet en degene die reageert door middel van korte reacties, bijtende oneliners.

Uit de twee onderzoeken van Garramone uit 1986 kwam naar voren dat zij vier mogelijke doeleinden veronderstelden die deelnemers aan politieke discussies op Bulletin Boards zouden kunnen hebben. Uit de inhoud van de postings die op nl.actueel.pim-fortuyn zijn aangebracht, komt een aantal van die doeleinden duidelijker naar voren dan andere. Uit de bijdragen sprak ten eerste slechts een zeer geringe mate van behoefte aan surveillance. Bijna nergens is de behoefte te zien om op de hoogte te blijven of te raken van politieke gebeurtenissen. De surveillance die gevraagd en geboden wordt, heeft eerder betrekking op meer praktische zaken als waar waf-filetjes en foto's van Pim Fortuyn te vinden zijn of hoe de route van de begrafenisplechtigheid loopt. Deelname aan deze usenet-nieuwsgroep lijkt vaker op een zoektocht naar bevestiging van de persoonlijke identiteit. Men zoekt, hetzij in de confrontatie met andersdenkenden, hetzij in de steun van gelijkgezinden, naar de vraag hoe men om moet gaan met het eigen (politieke) gevoel. Het zou echter een

verkeerde inschatting zijn te denken dat discussianten middels de discussie hun ideeën vergelijken met die van anderen. Als dit al gebeurt, dan is het tussen gelijkgezinden, bijvoorbeeld de discussie tussen Ruben-news en Koffiekopje. Eigenlijk is de discussie tussen Ruben-news en Nick Mulder de enige waarin sprake is van een uitwisseling van meningen zonder dat een voorgebakken, negatief antwoord klaarligt. In de rest van de discussielijst is er veeleer sprake van dat mensen discussiëren om interessante gespreksstof te hebben en hun gevoelens over de nieuw ontstane politieke situatie, inclusief de over en weer schietende haatgevoelens te uiten. De discussie heeft bovenal een 'expressief' karakter. De deelnemers willen graag hun mening kwijt. Dit blijft niet beperkt tot E.M. Moccona die met enige regelmaat weergeeft 'toch gelijk' te hebben gekregen, maar geldt bijvoorbeeld ook sterk voor Queen of Rats met haar vaak bijtende, cynische reacties op anderen. De soms felle scheldpartijen die worden aangetroffen, kunnen wellicht ook gezien worden in dit kader. Usenet-discussies vormen, door het anonieme karakter, een veilige mogelijkheid hier toe. Een klein aantal van de participanten geeft – al dan niet expliciet – aan als belangrijkste doelstelling te hebben plezier te beleven aan het discussiëren. Dit geldt vooral voor de deelnemers als Piet Politiek en Anneke die graag de spot drijven met de complottheorieën van Suzy Ching.

Het idee dat een politieke discussielijst wordt gebruikt voor een politieke discussie is dus slechts ten dele waar. In ieder geval geldt een ongemodereerde lijst met vrije toegang zoals deze nieuwsgroep is, niet per se tot een kritisch-rationele discussie. Dat deze lijst bestond in een tijd van grote politieke turbulentie zal niet hebben bijgedragen aan de mogelijkheid die zo'n discussie krijgt. De resultaten van dit onderzoek staan in een opzicht haaks op wat Garramone, Harris & Anderson (1986) en Hacker (1986) als verwachting voor deelname aan politieke lijsten hebben uitgesproken. Zij veronderstellen dat on line politieke discussies worden gevoerd door mensen die ook in het dagelijkse leven over politiek discussiëren. Dat op nl.actueel.pim-fortuyn ook mensen deelnemen die voorheen nauwelijks over politiek debatteerden heeft ongetwijfeld te maken met het feit dat Pim Fortuyn juist deze groep mensen heeft aangesproken.

Dit onderzoek is gebaseerd op inhoudsanalytische gegevens. De conclusies over het reflecteren op de persoonlijke identiteit en de andere doeleinden die deelnemers zouden hebben, moeten in dit perspectief beoordeeld worden. De aanname is dat de bijdragen van de deelnemers representeren wat de deelnemers denken. Door het anonieme karakter van Usenet – met name het gebruik van pseudoniemen en fake-e-mailadressen – is het helaas niet goed mogelijk contact op te nemen met de individuele deelnemers.

Ondanks deze beperking is via dit onderzoek toch een beeld naar voren gekomen van de functie die deze discussielijst voor de verschillende deelnemers heeft gehad. Voor slechts weinigen is er troost en steun te vinden geweest, voor velen is er vermaak geboden en voor bijna iedereen heeft gegolden dat men zijn of haar mening heeft kunnen uiten en dat ook pertinent en soms zelfs impertinent heeft gedaan.

Literatuur

- Borgatti, S.P., M.G. Everett & L.C. Freeman (2002) *Ucinet for Windows. Software for Social Network Analysis*, Harvard, Mass.: Analytic Technologies.
- Dahlberg, L. (2001) 'Extending the public sphere through cyberspace: the case of Minnesota e-democracy', *First Monday*, 6 (3), retrieved from: http://firstmonday.org/issues/issue6_3/dahlberg/index.html.
- DiMaggio, P., E. Hargittai, W. Russell Neuman & J.P. Robinson (2001) 'Social implications of the Internet', *Annual Review of Sociology*, 27: 307-336.
- Dryzek, J.S. (2000) *Deliberative Democracy and Beyond. Liberals, Critics, Contestations*, Oxford: Oxford University Press.
- Fortuyn, W.S.P., *De puinhopen van acht jaar Paars: De wachtlijsten in de gezondheidszorg; de zorgwekkende staat van het onderwijs; de problemen met betrekking tot de veiligheid; de ongeloofwaardigheid van het Openbaar Bestuur: Een genadeloze analyse van de collectieve sector en aanbevelingen voor een krachtig herstelprogramma*, Uithoorn: Karakter.
- Garramone, G.M., A.C. Harris & R. Anderson (1986) 'Uses of political computer bulletin boards', *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 30 (3): 325-339.
- Garramone, G.M., A.C. Harris & G. Pizante (1986) 'Predictors of motivation to use computer-mediated political communication systems', *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 30 (4): 445-457.
- Garton, L., C. Haythornthwaite & B. Wellman (1997) 'Studying online social networks', *Journal of Computer Mediated Communication*, 3 (1), retrieved from: <http://www.ascusc.org/jcmc/vol3/issue1/garton.html>.
- Habermas, J. (1986) *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*, Darmstadt: Luchterhand.
- Habermas, J. (1992) *Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Hacker, K.L. (1996) 'Missing links in electronic democratization', *Media, Culture & Society*, 18 (2): 213-232.
- Hagemann, C. (2002) 'Dutch political party discussion lists on the Internet', *Javnost – The Public*, 9 (2): 61-76.
- Hauben, M. & R. Hauben (1997) *Netizens. On the History and Impact of Usenet and the Internet*, Los Alamitos, Ca: IEEE Computer Society Press.

- <http://www.lijst-pimfortuyn.nl>, 13 mei 2002, retrieved from: <http://archipol.ub.rug.nl/archief/content/lijst-pimfortuyn/20020513/www.lijst-pimfortuyn.nl/>.
- Jankowski, N.W. & M. van Selm (2000) 'The promise and practice of public debate in cyberspace, in K.L. Hacker & J. van Dijk (eds.), *Digital Democracy. Issues of Theory and Practice*, pp. 149-165, London: Sage.
- Margolis, M. & D. Resnick (2000) *Politics as Usual. The Cyberspace 'Revolution'*, Thousand Oaks: Sage.
- Miller, H. (1995) *The Presentation of Self in Electronic Life. Goffman on the Internet*, Paper presented at embodied knowledge and virtual space conference, Goldsmith's College, University of London, June.
- Paccagnella, L. (1998) 'Language, network centrality, and response to crisis in on-line life: a case study on the Italian cyber_punk Computer Conference', *Information Society*, 14 (2): 117-135.
- Pennings, P. & H. Keman (2002) *The Dutch Parliamentary Elections of 2002. Fortuyn versus the Establishment*, Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Peters, V. (2000) *Kwalitan 5.0.*, Nijmegen, Afdeling Methoden, Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Sassi, S. (2001) 'The transformation of the public sphere', in B. Axford & R. Huggins (eds.), *New Media and Politics*, pp. 89-108, London: Sage Publications.
- Schneider, S.M. (1996) 'Creating a democratic public sphere through political discussion: a case study of abortion conversation on the Internet', *Social Science Computer Review*, 14 (4): 373-393.
- Stromer-Galley, J. (2000) 'Online interaction and why candidates avoid it', *Journal of Communication*, 50 (4): 111-132.
- Stromer-Galley, J. (2002) *Applying Old Media Theories to New Media. Uses & Gratifications*, Paper gepresenteerd bij the Association of Internet Researcher's Annual Conference, Maastricht.
- Turoff, M., S.R. Hiltz, M. Bieber, J. Fjermestad & A.Rana (1999) 'Collaborative discourse structures in computer mediated group communications', *Journal of Computer Mediated Communication*, 4 (4), retrieved from <http://www.ascusc.org/jcmc/vol4/issue4/turoff.html>.
- Wasserman, S. & K. Faust (1994) *Social Network Analysis. Methods and Applications*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Wilhelm, A.G. (1999) 'Virtual sounding boards: how deliberative is online political discussion?', in B.N. Hague & B.D. Loader (eds.), *Digital Democracy. Discourse and Decision Making in the Information Age*, pp. 154-177, London: Routledge.

Appendix

BIJLAGE 1 Overzicht gehanteerde categorisering in Kwalitan-analyse.

In de interpretatieve inhoudsanalyse is op een cumulatieve en iteratieve wijze een systeem van categorieën opgebouwd die betrekking heeft op de wijze waarop auteurs hun bijdrage toonzetten en het onderwerp dat behandeld wordt. De volgende categorieën speelden daarbij de hoofdrol:

Toonzetting: (in aflopende volgorde qua voorkomen)

Badinerend

Tegen

Scheldend/flame

Informatie gevend

Nuancerend

Informatie vragend

Corrigerend

Steunend

Verklarend

Verklaring vragend

Boos

Verdrietig

Standpunt:

Anti-links

Anti-lpf-nazaten

Anti-politiek

Anti-media

Anti-aanhang Pim Fortuyn

Anti-complotdenken

Anti-islam

Anti-Pim als persoon (expliciet)

Anti-Volkert vd G.

Pro-Pim Fortuyn (expliciet)

Pro-tolerantie

Pro-paars

Pro-aanhang Pim Fortuyn

Onderwerp:

Verantwoordelijkheid voor de moord

Complot

Linkse politici

Media

Regering

Niveau van de lijst

Problemen met multiculturele samenleving

Geloof/hoop politieke verandering

Gedachtegoed van Pim Fortuyn

Off-topic onderwerpen